

ROSZCZENIA UZUPEŁNIAJĄCE ROSZCZENIE WINDYKACYJNE

Bartosz Stelmach

ROSZCZENIA UZUPEŁNIAJĄCE ROSZCZENIE WINDYKACYJNE

Bartosz Stelmach

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński

Stan prawny na 1 września 2019 r.

Recenzenci

dr hab. Magdalena Olczyk, prof. ALK

dr hab. Piotr Zakrzewski, prof. KUL

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne

Violet Design

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8187-024-5

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Žonie i Córce

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wstęp	17
Rozdział I	
Uwagi wprowadzające.....	29
1. Geneza regulacji roszczeń uzupełniających	30
1.1. Roszczenia uzupełniające w projekcie prawa rzeczowego z 1937 r.	30
1.2. Roszczenia uzupełniające w projekcie prawa rzeczowego z 1939 r.	35
1.3. Roszczenia uzupełniające w dekreście z 11.10.1946 r. – Prawo rzeczowe.....	39
1.3.1. Status posiadacza w dobrej wierze	43
1.3.2. Status posiadacza w złej wierze.....	44
1.3.3. Podsumowanie	45
2. Roszczenie windykacyjne (art. 222 § 1 k.c.) jako instrument podstawowej ochrony właściciela pozbawionego władztwa nad rzeczą	46
2.1. Przedmiot ochrony.....	47
2.1.1. Pojęcie własności w polskim prawie cywilnym ...	49
2.1.2. Przedmiot własności	52
2.1.3. Przedmiot roszczenia windykacyjnego	54
2.2. Naruszenie własności uzasadniające roszczenie windykacyjne	56
2.3. Treść roszczenia windykacyjnego.....	58
2.4. Rzeczowy charakter roszczenia windykacyjnego	61

2.5. Przesłanki roszczenia windykacyjnego.....	63
2.5.1. Prawo własności.....	64
2.5.2. Faktyczne władanie rzeczą przez adresata roszczenia.....	66
2.5.3. Defensywne zarzuty adresata roszczenia windykacyjnego	66
2.6. Przedawnienie roszczenia windykacyjnego	70
2.7. Legitymacja czynna i bierna w sporze o wydanie rzeczy...	72
2.7.1. Legitymacja czynna.....	72
2.7.2. Legitymacja bierna	74
3. Ogólna charakterystyka roszczeń uzupełniających	75
3.1. Katalog roszczeń uzupełniających	76
3.1.1. Roszczenia właściciela względem posiadacza w dobrej wierze	78
3.1.2. Roszczenia właściciela względem posiadacza w dobrej wierze, który dowiedział się, że wytoczono przeciwko niemu powództwo o wydanie rzeczy.....	81
3.1.3. Roszczenia właściciela względem posiadacza w złej wierze.....	85
3.2. Istota i funkcja roszczeń uzupełniających	86
3.3. Obligacyjny i samodzielny charakter roszczeń uzupełniających	91
3.4. Dyspozytywny czy bezwzględnie obowiązujący charakter przepisów o roszczeniach uzupełniających ...	101

Rozdział II

Przesłanki roszczeń uzupełniających.....	105
1. Uwagi wprowadzające	105
2. Prawo własności.....	106
3. Samoistne posiadanie rzeczy bez tytułu prawnego.....	108
3.1. Status posiadacza samoistnego.....	110
3.2. Brak tytułu prawnego do posiadania rzeczy.....	113
3.2.1. Umowy związane z obrotem nieruchomościami	113
3.2.2. Przedświadczenie pozaumowne.....	125
3.2.3. Milcząca zgoda właściciela	126

3.2.4. Prawo zatrzymania	129
3.2.5. Przekroczenie przysługujących uprawnień	131
4. Zła wiara posiadacza	134
5. Wiedza samoistnego posiadacza w dobrej wierze o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy	143
Rozdział III	
Treść roszczeń uzupełniających	145
1. Uwagi wprowadzające	145
2. Wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy	145
2.1. Charakter roszczenia	146
2.2. Wysokość wynagrodzenia	149
3. Zwrot pożytków lub ich wartości	157
4. Odszkodowanie za zużycie, pogorszenie lub utratę rzeczy ...	161
4.1. Charakter roszczenia	161
4.2. Zużycie rzeczy	163
4.3. Pogorszenie rzeczy	166
4.4. Utrata rzeczy	168
Rozdział IV	
Wymagalność roszczeń uzupełniających	175
1. Uwagi wprowadzające	175
2. Pojęcie wymagalności roszczenia	176
3. Wymagalność poszczególnych roszczeń uzupełniających ...	182
3.1. Roszczenia przeciwko posiadaczowi zachwianemu w dobrej wierze	182
3.1.1. Roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy	183
3.1.2. Roszczenie o zwrot pożytków lub ich wartości ...	187
3.1.3. Roszczenie odszkodowawcze za zużycie, pogorszenie lub utratę rzeczy	188
3.2. Roszczenia przeciwko posiadaczowi w złej wierze	190
4. Powództwo o wydanie rzeczy jako przesłanka wymagalności roszczeń uzupełniających przysługujących względem samoistnego posiadacza w złej wierze	194
5. Podsumowanie	198

Rozdział V

Przedawnienie roszczeń uzupełniających	201
1. Uwagi wprowadzające	201
2. Relacja między przepisami art. 118 a art. 229 § 1 k.c.	204
2.1. Dominująca koncepcja	207
2.2. Krytyka dominującej koncepcji	212
2.3. Uwagi <i>de lege lata</i> i <i>de lege ferenda</i>	215
3. Przedawnienie roszczeń z tytułu zużycia lub utraty rzeczy.....	218
4. Pojęcie zwrotu rzeczy.....	219
5. Podsumowanie.....	221

Rozdział VI

Legitymacja	223
1. Uwagi wprowadzające	223
2. Legitymacja czynna.....	223
3. Legitymacja bierna	231
3.1. Posiadacz samoistny.....	231
3.2. Posiadacz zależny	235
3.3. Dzierżyciel	247
3.4. Prekarzysta	248
3.5. Skarb Państwa.....	249
4. Zjawisko rozszczępienia się legitymacji czynnej i biernej...	251

Rozdział VII**Zakres zastosowania przepisów o roszczeniach**

uzupełniających	255
1. Uwagi wprowadzające	255
2. Wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy przysługujące od posiadacza służebności.....	257
2.1. Odpowiednie stosowanie art. 224 § 2, art. 225 i 230 k.c. na podstawie art. 352 § 2 k.c.	259
2.2. Odrębność posiadania służebności od posiadania rzeczy/brak odpowiedniego stosowania przepisów o roszczeniach uzupełniających w stosunku do posiadacza służebności.....	265
3. Uzupełnienie <i>actio negatoria</i>	271

4. Artykuł 151 k.c.....	276
5. Artykuł 231 k.c.....	278
6. Wpływ utraty prawa własności na skutek zasiedzenia lub zbycia tego prawa przez właściciela na zakres zastosowania przepisów o roszczeniach uzupełniających	279
7. Podsumowanie.....	290

Rozdział VIII

Konkurencja norm prawnych stanowiących podstawę roszczeń uzupełniających *rei vindicatio* z normami prawnymi przewidującymi odrębne reżimy

odpowiedzialności.....	293
1. Uwagi wprowadzające	293
2. Problem zasięgu ochrony interesu uprawnionego wskutek zakwalifikowania danego stanu faktycznego jako rodzącego roszczenia uzupełniające a możliwość odmiennej kwalifikacji prawnej tego samego zdarzenia....	297
2.1. Roszczenia uzupełniające a roszczenia wynikające ze stosunku szczególnego	298
2.2. Roszczenia uzupełniające a roszczenia wynikające z bezpodstawnego wzbogacenia.....	300
2.3. Roszczenia uzupełniające a roszczenia odszkodowawcze	302
3. Kryteria oceny istnienia zbiegu norm	306
4. Ocena potencjalnego zbiegu norm dekodowanych z przepisów o roszczeniach uzupełniających z normami przewidującymi odrębny reżim odpowiedzialności	308
5. Roszczenia z art. 18 ust. 1–3a u.o.p.l. a problem zbiegu z unormowaniem roszczeń uzupełniających <i>rei vindicatio</i>	315
6. Podsumowanie.....	325

Rozdział IX

Stosunki między współwłaścicielami jako podstawa roszczenia o wynagrodzenie za nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej.....

1. Uwagi wprowadzające	327
------------------------------	-----

2. Wprowadzenie do problematyki dotyczącej roszczenia współwłaściciela o wynagrodzenie z tytułu nieuprawnionego korzystania z rzeczy wspólnej.....	329
3. Ustawowy model współposiadania i korzystania z rzeczy wspólnej (art. 206 k.c.)	331
4. Podstawa prawna roszczenia o dopuszczenie do współposiadania i korzystania z rzeczy wspólnej.....	339
5. Konstrukcja roszczenia współwłaściciela o zapłatę wynagrodzenia za nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej przez innego współwłaściciela	349
5.1. Charakter prawny roszczenia – uwagi wstępne.....	350
5.2. Przesłanki roszczenia	352
5.2.1. Prawo współwłasności	354
5.2.2. Nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej przez współwłaściciela	356
5.2.3. Zła wiara współwłaściciela	362
5.2.4. Wiedza współwłaściciela będącego w dobrej wierze o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o dopuszczenie do współposiadania i korzystania z rzeczy wspólnej lub o złożeniu wniosku o podział rzeczy wspólnej do korzystania	364
6. Wysokość wynagrodzenia.....	365
7. Relacja roszczenia współwłaściciela o zapłatę wynagrodzenia za nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej w stosunku do roszczenia o dopuszczenie do współposiadania tej rzeczy lub jej podziału do korzystania	370
8. Podsumowanie.....	377
Zakończenie	379
Bibliografia.....	391
Wykaz orzecznictwa.....	403

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- ABGB – austriacki kodeks cywilny, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, Patent von 1ten Junius 1811, Justizgesetzsammlung Nr. 946/1811, letzte Änderung: Bundesgesetzblatt I Nr. 74/2019 (NR: GP XXVI IA 274/A S. 84. BR: 10196 AB 10214 S. 896)
- BGB – niemiecki kodeks cywilny, Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, ber. S. 2909 und 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 7 des Gesetzes vom 31.
- dyrektywa 2011/83/EU – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25.10.2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.Urz. UE L 304, s. 64, ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2019 r. poz. 1040 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682)

k.z.	- rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.)
p.o.p.c.	- ustawa z 18.07.1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. Nr 34, poz. 311 ze zm.)
pr. rzecz.	- dekret z 11.10.1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz.U. Nr 57, poz. 319 ze zm.)
u.g.n.	- ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2018 r. poz. 2204 ze zm.)
u.k.w.h.	- ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2018 r. poz. 1916 ze zm.)
u.o.p.l.	- ustawa z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1182 ze zm.)
u.p.k.	- ustawa z 30.05.2014 r. o prawach konsumenta (Dz.U. z 2019 r. poz. 134 ze zm.)
u.s.g.	- ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 506 ze zm.)
u.s.m.	- ustawa z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 845 ze zm.)
ustawa o VAT	- ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2018 r. poz. 2174 ze zm.)
u.w.l.	- ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2019 r. poz. 737 ze zm.)

Periodyki

KPP	- Kwartalnik Prawa Prywatnego
MoP	- Monitor Prawniczy
NP	- Nowe Prawo
NZM	- Neue Zeitschrift für Miet- und Wohnungsrecht
OSNAPiUS	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNC-ZD	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna. Zbiór dodatkowy
OSNCK	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna
OSNCP	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy
OSP	- Orzecznictwo Sądów Polskich

OSPika	-	Orzecnictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	-	Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	-	Orzecnictwo Trybunału Konstytucyjnego – zbiór urzędowy, Seria A
PiP	-	Państwo i Prawo
PPH	-	Przegląd Prawa Handlowego
PPP	-	Przegląd Prawa Publicznego
PS	-	Przegląd Sądowy
RPEiS	-	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SC	-	Studia Cywilistyczne
SP	-	Studia Prawnicze
SPP	-	Studia Prawa Prywatnego
TPP	-	Transformacje Prawa Prywatnego

Inne

BGH	-	Der Bundesgerichtshof (Najwyższy Sąd Federalny)
Dz.U.	-	Dziennik Ustaw
LEX	-	System Informacji Prawnej Lex
nb.	-	numer brzegowy
NSA	-	Naczelny Sąd Administracyjny
PRL	-	Polska Rzeczpospolita Ludowa
SA	-	Sąd Apelacyjny
SN	-	Sąd Najwyższy
SN (7)	-	Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów
SO	-	Sąd Okręgowy
TK	-	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	-	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WSA	-	Wojewódzki Sąd Administracyjny

WSTĘP

Obecnie nie trzeba nikogo przekonywać, że własność – ujmowana w kategoriach ekonomicznych i prawnych, stanowi fundament ustroju opartego na gospodarce wolnorynkowej, wprowadzonego w Polsce w wyniku transformacji zapoczątkowanej w latach 80. XX w. Prawo własności, jako kluczowy element systemu prawnego¹, a w szczególności systemu prawa prywatnego, stanowi podstawę korzystania z wszelkiego rodzaju dóbr oraz ich przepływu. W tym znaczeniu można także powiedzieć o społecznym wymiarze własności, która nieustannie oddziałuje na relacje zachodzące między uczestnikami obrotu². Z tych przyczyn mechanizm cywilistycznej ochrony własności, uregulowany w dziale V tytułu I księgi drugiej Kodeksu cywilnego (art. 222–231 k.c.), odgrywa niezwykle doniosłą rolę w życiu codziennym – zarówno przy inwestycjach w skali makro i mikro, jak i w bieżących stosunkach sąsiedzkich. O tym, jak duże znaczenie mają instrumenty ochrony własności oraz ich prawidłowe stosowanie w praktyce, świadczy podniesienie tej ochrony do rangi zasady konstytucyjnej (art. 21 w zw. z art. 64 Konstytucji RP)³, działającej

¹ Prawo własności obecne jest – poza prawem cywilnym – w wielu dziedzinach prawa, takich jak: prawo karne, administracyjne, podatkowe (por. E. Gniewek, R. Mikosz [w:] *System prawa prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2013, s. 341).

² W wyroku TK z 7.02.2001 r., K 27/00, OTK 2001/2, poz. 29, stwierdzono, że: „Prawo własności służy nie tylko ochronie autonomii i samorealizacji jednostki, ale pełni również szereg funkcji ogólnospołecznych. Prawo własności stanowi jedną z podstaw ładu gospodarczego i warunek efektywnego funkcjonowania gospodarki narodowej”.

³ Por. A. Kaźmierczyk, K. Michałowska, *Ewolucja prawa własności w okresie transformacji gospodarczych przełomu XX i XXI wieku* [w:] *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Zmiany prawodawstwa gospodarczego w okresie transformacji ustrojowych w Polsce*, red. T. Kocowski, K. Marak, Wrocław 2014, nr 362, s. 182.

tak samo, bez względu na charakter podmiotu uprawnionego⁴. Jednym ze składników ochrony własności jest zespół roszczeń uzupełniających roszczenie windykacyjne. To właśnie ich analizie zostało poświęcone niniejsze opracowanie.

Monografia zawiera kompleksową analizę tzw. roszczeń uzupełniających, uregulowanych w art. 224–225 oraz 228–230 k.c., a także ich ocenę jako instrumentu prawnego służącego sprawnemu przywróceniu stanu majątkowego właściciela do poziomu, który byłby możliwy do osiągnięcia, gdyby jego własność nie została naruszona. W opracowaniu pierwszoplanową rolę odgrywa gruntowna charakterystyka przesłanek poszczególnych roszczeń uzupełniających, poprzedzona rozważaniami na temat funkcji oraz istoty tych roszczeń. Zbadane zostały także wszelkie zagadnienia szczegółowe, związane z istnieniem roszczeń uzupełniających, mające często kluczowe znaczenie z praktycznego punktu widzenia (wymagalność, przedawnienie, wysokość roszczenia, legitymacja czynna i bierna). Wreszcie, została poddana ocenie ewolucja stosowania przepisów o roszczeniach uzupełniających w ciągu ostatniego półwiecza, w świetle której podjęto próbę odpowiedzi na pytanie o zakres zastosowania tych przepisów oraz ich umiejscowienie wśród instrumentarium działu V tytułu I księgi drugiej Kodeksu cywilnego poświęconego ochronie własności.

Opracowanie uwzględnia także dwie doniosłe w praktyce kwestie. Pierwsza wiąże się z problematyką zastosowania przepisów art. 224 § 2 i art. 225 k.c. w relacji między współwłaścicielami, druga natomiast dotyczy porównania rozwiązań zawartych w Kodeksie cywilnym z tymi, które przyjęto w art. 18 u.o.p.l. Bez powyższych uwag konstruowanie postulatów wpisanych w tło zachodzących z biegiem lat zmian w stosunkach właścicielskich oraz szerzej – w relacjach społeczno-gospodarczych, byłoby niewątpliwie trudniejsze.

⁴ W wyroku TK z 12.01.1999 r., P 2/98, OTK 1999/1, poz. 2, podkreślono, że: „zagarantowanie ochrony własności jest konstytucyjną powinnością państwa, przy czym powinność ta urzeczywistniana jest zarówno przez działania o charakterze prawodawczym (ukształtowanie podstawowych instytucji prawnych konkretyzujących treść własności, określenie środków ochrony prawa własności), jak i faktyczne czynności organów państwa, mające za przedmiot dobra stanowiące własność jakiejś osoby”.

Koncepcja roszczeń uzupełniających stanowi reakcję na dostrzeganą przez ustawodawcę potrzebę jak najpełniejszego zabezpieczenia interesów właściciela, po którego stronie doszło do aktualizacji roszczenia windykacyjnego. Sam bowiem zwrot rzeczy nie jest w stanie zrekompenzować właścicielowi wszystkich skutków wynikających z pozbawienia go możliwości korzystania z rzeczy. Przyjęte w polskim ustawodawstwie rozwiązanie – w zakresie stosunków między właścicielem a nieuprawnionym posiadaczem – polega na istotnej modyfikacji reguł ogólnych prawa zobowiązań, która w swej intencji winna upraszczać poważny wycinek przedmiotu sporu między wymienionymi podmiotami. Pośród odmiennych przesłanek odpowiedzialności pierwszorzędne znaczenie należy oddać subiektywnemu elementowi konstruującemu roszczenia uzupełniające, polegającemu na ustaleniu dobrej lub złej wiary posiadacza. Efektem zmian uzewnętrzniczonych w przepisach art. 224–225 k.c. (usytuowanych zaraz za *rei vindicatio* i *actio negatoria* – art. 222 k.c.) jest uprzywilejowanie pozycji posiadacza w dobrej wierze oraz pogorszenie sytuacji posiadacza w złej wierze względem osoby ponoszącej odpowiedzialność zgodnie z zasadami wyrażonymi w księdze trzeciej Kodeksu cywilnego. Skłania to do rozważań nad samą celowością wprowadzania do systemu prawnego dodatkowego narzędzia pełniącego funkcję kompensacyjną, którego zakres zastosowania będzie najczęściej pokrywał się z zasięgiem regulacji dotyczących odpowiedzialności odszkodowawczej, zarówno *ex delicto*, jak i *ex contractu*, oraz z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia. Poza oceną samej przydatności roszczeń uzupełniających, konieczna jest wnikliwa analiza ich przesłanek oraz przypadków, w których przepisy art. 224–225 k.c. znajdują zastosowanie, co z kolei winno zostać połączone ze zbadaniem relacji roszczeń uzupełniających z roszczeniami typu odszkodowawczego oraz z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

Tłem systemowym dla problemów wyłaniających się na gruncie roszczeń uzupełniających są wywody obejmujące zagadnienia o charakterze bardziej ogólnym, bez których opracowanie nie mogłoby być pełne. Chodzi tutaj zwłaszcza o aspekty związane z posiadaniem (w tym posiadaniem służebności oraz ustawowym modelem współposiadania), dobrą i złą wiarą, wymagalnością i przedawnieniem roszczeń. Potrzeba solidnego osadzenia każdego z wątków szczegółowych w kontekst wskazanych wy-

żej instytucji umacnia w przekonaniu o trafności doboru problematyki zgłębianej w niniejszej monografii.

Zagadnienia dotyczące stosowania przepisów o roszczeniach uzupełniających niewątpliwie zasługują na wyczerpujące omówienie. Uzasadnienie dla takiego opracowania występuje, mimo że unormowania zawarte w art. 224, 225, 228, 230 k.c. zachowały niezmienną treść od przeszło pięćdziesięciu lat, jak również mimo bogatych wypowiedzi piśmiennictwa i judykatury – zwłaszcza w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Potrzeba ta wynika z jednej strony z dynamicznego wzrostu liczby typów spraw, w których uczestnicy obrotu sięgają po roszczenia uzupełniające (zwłaszcza po wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy), a z drugiej – z uwagi na brak opracowania o charakterze monograficznym obejmującego wskazaną tematykę.

Warto podkreślić, że w początkowym okresie obowiązywania Kodeksu cywilnego materia dotycząca roszczeń uregulowanych w art. 224 § 2 i art. 225 k.c. nie była szerzej dyskutowana w doktrynie ani nie stanowiła częstego przedmiotu rozstrzygnięć sądów powszechnych i Sądu Najwyższego. Przyczyn tego stosunkowo niewielkiego zainteresowania należy upatrywać w powszechnej praktyce nieformalnego obrotu nieruchomościami, a także w ograniczeniu roli własności prywatnej obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W okresie PRL porzucano idee wyrażane w ustawach zasadniczych przedwojennej Polski, zgodnie z którymi własność osobista obywateli stanowiła jedną z najważniejszych podstaw ustroju społecznego i porządku prawnego. Stan ten uległ fundamentalnej zmianie wraz z transformacjami ustrojowymi, które nastąpiły w Polsce w 1989 r. Przemiany te spowodowały, że właściciele zaczęli poszukiwać środków prawnych umożliwiających uzyskanie rekompensaty od osoby, która władała ich rzeczą, nie mając do tego tytułu prawnego. Zjawisko to, stopniowo, doprowadziło do sytuacji, w której zarówno przedstawiciele judykatury, jak i nauki prawa cywilnego przestali panować nad rozszerzającym się zakresem spraw, w których podstawę rozstrzygnięcia upatrywano w normach zawartych w art. 224 § 2 lub art. 225 k.c. Chodzi tu o stany faktyczne, w ramach których roszczenia uzupełniające mają dopełniać inne roszczenie niż windykacyjne. Aktualne tendencje, prowadzące niewątpliwie do sze-

rokowego zastosowania przepisów art. 224–225 k.c., wymagały zatem najpierw gruntownego zestawienia, a w dalszej kolejności rewizji, której wnioski pozwoliły na określenie rangi analizowanych regulacji zgodnej z intencją, jaka przyswiecała ustawodawcy.

Wraz ze wzrostem praktycznego znaczenia roszczeń uzupełniających można zaobserwować ożywienie doktryny w obrębie podejmowanego tematu badawczego. Część dotychczasowych publikacji w sposób zwięzły traktuje zagadnienia związane z roszczeniami uzupełniającymi, inne stanowią próbę wyczerpującego omówienia jedynie wycinka problemów występujących na tle stosowania przepisów art. 224–225 oraz 228–230 k.c. Kwestie dotyczące roszczeń uzupełniających są także częstym przedmiotem rozważań pobocznych w stosunku do głównego tematu danego opracowania, najczęściej z zakresu prawa rzeczowego. Nie sposób nie docenić wyników przeprowadzonych do chwili obecnej licznych badań, jednakże nie zwalniają one z obowiązku podjęcia wysiłku wszechstronnego przeanalizowania problematyki roszczeń uzupełniających. Wydaje się, że zainteresowanie tym tematem osiągnęło punkt kulminacyjny, co skłania do refleksji, podsumowań, a nade wszystko weryfikacji ustabilizowanych poglądów w kontekście klasycznej myśli cywilistycznej prezentowanej w epokowych pozycjach literatury z lat 60. XX w. Na tym tle można przedstawić spostrzeżenia, które – nie negując dotychczasowego dorobku nauki – wniosą istotne momenty do dyskusji w kwestii roszczeń uzupełniających *rei vindicatio*.

Struktura niniejszej monografii wygląda następująco. Za wstępem znajduje się dziewięć rozdziałów, które wieńczy zakończenie składające się z podsumowania postawionych tez i wniosków oraz oceny badanej regulacji. Konstrukcję przedmiotowego opracowania charakteryzuje stopniowe zagłębianie się w problematykę roszczeń uzupełniających, bez jednoczesnego wyodrębnienia obszernej części ogólnej. Wyczerpujące omówienie poszczególnych kwestii szczegółowych wymaga każdorazowego zakreslenia stosownego tła systemowego. Poniżej przedstawiono główne zagadnienia poruszane w rozdziałach opracowania.

Rozdział I stanowi merytoryczne wprowadzenie do problematyki roszczeń uzupełniających *rei vindicatio*. Wychodząc od genezy badanej

regulacji, poddano analizie przepisy art. 311–312 pr. rzecz. oraz ich pierwowzory z projektów opracowanych przez Komisję Kodyfikacyjną. W ślad za nakreślonym rysem historycznym, po raz pierwszy w monografii zostały przedstawione wszystkie typy skarg zbiorczo nazywane roszczeniami uzupełniającymi, jak również dokonano ich ogólnej charakterystyki. W głównej mierze rozważania koncentrują się na określeniu funkcji roszczeń uzupełniających oraz ich obligacyjnym charakterze. Zasygnalizowano także wątek „samodzielności” tych roszczeń, tj. ich relacji z roszczeniem windykacyjnym. Zagadnienie to będzie przedmiotem szczegółowych rozważań w dalszej części opracowania. Dla prawidłowego wyводу konieczne było również zwięzłe omówienie cech konstrukcyjnych instytucji z art. 222 § 1 k.c.

Rozdział II można określić jako punkt oparcia wszelkich dalszych dociekań. W tej części monografii wnikliwej i dogłębnej analizie poddano przesłanki stanowiące podstawę wszystkich roszczeń uzupełniających, tj.: a) prawo własności; b) samoistne posiadanie rzeczy bez tytułu prawnego; c) złą wiarę posiadacza, względnie wiedzę posiadacza w dobrej wierze o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy. Pierwsza z wymienionych przesłanek (prawo własności przysługujące powodowi) występuje także w przypadku żądania wydania rzeczy (art. 222 § 1 k.c.), jednakże konieczne jest uchwycenie istotnych różnic w zakresie obowiązku określanego w literaturze mianem *probatio diabolica*. Węzłowe zagadnienie stanowi charakterystyka drugiej przesłanki, czyli braku tytułu prawnego do korzystania z rzeczy. W tym zakresie uwagi i wnioski o charakterze ogólnym zostały poprzedzone rekapitulacją dorobku judykatury w sprawach rodzących największe wątpliwości. Przykładowo należy wymienić problemy wynikające z: a) nieformalnego obrotu nieruchomościami; b) prawa zatrzymania (art. 461 k.c.); c) istnienia milczącej zgody właściciela na władanie jego rzeczą. Zważając na dotychczasowy dorobek nauki obejmujący tematykę dobrej i złej wiary, konieczne jest określenie kryteriów, jakimi sąd winien kierować się, oceniając materiał dowodowy przy ustalaniu tej subiektywnej przesłanki w sprawach, których przedmiotem są roszczenia uzupełniające. Rozważania te zostały wpisane w szeroki kontekst wynikający z ewolucji podejścia do dobrej i złej wiary, której towarzyszyła ożywiona dyskusja w doktrynie i orzecznictwie. Wreszcie, przy omówieniu trzeciej przesłan-

ki zostanie przedstawiona sytuacja posiadacza w dobrej wierze, który dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy.

Rozdział III został poświęcony treści poszczególnych roszczeń uzupełniających *rei vindicatio*, takich jak: a) roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy; b) roszczenia o odszkodowanie za zużycie rzeczy; c) roszczenia o odszkodowanie za pogorszenie rzeczy; d) roszczenia o odszkodowanie za utratę rzeczy; e) roszczenia o zwrot pożytków naturalnych i cywilnych pobranych, lecz niez użytých; f) roszczenia o zwrot wartości pożytków użytých; g) roszczenia o zwrot wartości pożytków, których posiadacz wbrew zasadom prawidłowej gospodarki nie uzyskał. W szczególności przedmiotem rozważań będzie charakter wymienionych powyżej roszczeń, sposób obliczania wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy oraz znaczenie pojęć: zużycie, pogorszenie i utrata rzeczy, którymi ustawa posługuje się w art. 224–225 k.c. Z jednej strony rozdział ten dopełni analizę przesłanek, przedstawioną w rozdziale II, a z drugiej będzie stanowił wprowadzenie do dalszych, bardziej szczegółowych dociekań.

W rozdziale IV opracowano zagadnienia związane z wymagalnością roszczeń uzupełniających. Omówienie tej tematyki, poza walorem teoretycznym, jest istotne z praktycznego punktu widzenia. Określenie terminu wymagalności danego roszczenia uzupełniającego jest bowiem kluczowe dla uprawnionego. Powództwo przed tym terminem podlegałoby oddaleniu jako przedwczesne (art. 316 § 1 k.p.c.). Termin ten jest wyznacznikiem także daty, od której można skutecznie dochodzić odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego (art. 481 § 1 k.c.). Po niezbędnej części wstępnej – wprowadzającej do problematyki wymagalności roszczeń – przeanalizowano koncepcje wiążące powstanie stanu wymagalności roszczeń uzupełniających z: a) dowiedzeniem się przez posiadacza o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa windykacyjnego; b) wezwaniem naruszcyciela do wykonania zobowiązania (art. 455 *in fine* k.c.); c) chwilą powstania danego roszczenia (przy czym samo określenie tego momentu następuje z niemałymi komplikacjami); d) zwrotem rzeczy. Krytyka zasygnalizowanych konstrukcji winna prowadzić do wskazania najbardziej właściwego

rozwiązania pozostającego w zgodzie z teleologicznym podejściem do omawianych roszczeń oraz nienastęrczającego nadmiernych trudności przy jego zastosowaniu w praktyce.

Przedmiotem rozważań zawartych w rozdziale V będzie przedawnienie roszczeń uzupełniających. Omówiono tam relację między art. 118 a 229 § 1 k.c. (jako *lex specialis*) oraz zbadano znaczenie terminu „zwrot rzeczy” związanego z początkiem biegu terminu z art. 229 § 1 k.c. Powyższe spostrzeżenia umożliwią charakterystykę przedawnienia poszczególnych rodzajów roszczeń znajdujących podstawę w art. 224 § 2 i art. 225 k.c. Zważywszy na doniosłość praktyczną podejmowanego zagadnienia, poza odwołaniem się do poglądów wyrażanych przez przedstawicieli piśmiennictwa oraz przez Sąd Najwyższy, zaprezentowano także wnioski wpływające z kwerendy orzecznictwa sądów powszechnych. W tej części monografii podjęto próbę obrony tezy, w myśl której skoro wśród przepisów o roszczeniach uzupełniających odnajdujemy regulację dotyczącą przedawnienia (art. 229 k.c.), to art. 118 k.c. – zgodnie z zasadą *lex specialis derogat legi generali* – nie powinien znaleźć zastosowania. Mimo że spostrzeżenie to wydaje się dość oczywiste, to jednak wymaga przedstawienia rzetelnej argumentacji, gdyż obecnie zarówno wśród przedstawicieli nauki, jak i w orzecznictwie dominuje zapatrywanie odmienne.

Rozdział VI został poświęcony kwestiom związanym z legitymacją w sprawach o roszczenia uzupełniające. Zagadnienia te podzielono na trzy bloki tematyczne. W pierwszej kolejności omówiono legitymację czynną. W ramach tego punktu najistotniejsza wydaje się analiza dopuszczalności dochodzenia roszczenia z art. 224 § 2 lub art. 225 k.c. przez podmioty, którym nie przysługuje prawo własności. Taka ewentualność może wystąpić np. w świetle przepisów art. 251 i 690 k.c. Dalej przedmiotem dociekań jest legitymacja bierna wobec podmiotów, względem których uprawniony może skutecznie dochodzić jednego lub wielu roszczeń uzupełniających. W kontekście adresatów analizowanych roszczeń należy rozważyć sytuację: posiadacza samoistnego, posiadacza zależnego, dzierżyciela oraz prekarzysty. Odrębnego potraktowania wymagała także pozycja Skarbu Państwa. Na szczególną uwagę zasłużył dylemat związany z istnieniem legitymacji biernej samoistnego posiada-

cza w sprawie o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy za okres, w którym rzecz oddano w posiadanie zależne. Problem ten okazał się tak doniosły, że doczekał się stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w uchwale składu siedmiu sędziów z 19.04.2017 r.⁵ Klamrę spinającą ten rozdział stanowią spostrzeżenia opisujące zjawisko rozszczepienia się legitymacji – zarówno czynnej, jak i biernej.

Rozdział VII traktuje o kwestii, która od niedawna jest przedmiotem ożywionej dyskusji w literaturze i orzecznictwie. Mowa o zakresie zastosowania przepisów o roszczeniach uzupełniających. Chodzi o odpowiedź na pytanie, czy roszczenia, których podstawą jest art. 224 § 2 k.c. lub art. 225 w zw. z art. 224 § 2 k.c., mogą uzupełniać także *actio negatoria* oraz roszczenia opisane w art. 151 i 231 k.c. Warto w tym miejscu odnotować, że zgodnie z klasyczną, ugruntowaną w doktrynie koncepcją, roszczenia uzupełniające funkcjonują wyłącznie w parze z *rei vindicatio*, tj. są nieodłącznie związane z naruszeniem własności polegającym na pozbawieniu właściciela władztwa nad jego rzeczą. Tradycyjne ujęcie – wobec kształtującej się od przeszło dziesięciu lat linii orzecniczej Sądu Najwyższego – wymaga rewizji. Rodzące się w praktyce oraz podnoszone w literaturze wątpliwości zasługują na analizę, która winna ostatecznie doprowadzić do odpowiedzi na pytanie, czy zakres zastosowania przepisów o roszczeniach uzupełniających obejmuje przypadki uzasadniające powstanie innych roszczeń niż wydobywcze. Zagadnienie to jest niezwykle doniosłe, albowiem dotyczy niezliczonej ilości stanów faktycznych, w ramach których dochodzi do naruszeń własności skutkujących tym, że korzystanie z rzeczy (lub jej części) przez właściciela jest ograniczone (w mniejszym lub większym stopniu), a czasem nawet wręcz wyłączone. Nie są to jednak sytuacje dające podstawę do kierowania powództwa o wydanie rzeczy (pozbawienie władztwa) na podstawie art. 222 § 1 k.c., lecz o przywrócenie stanu zgodnego z prawem i o zaniechanie naruszeń (art. 222 § 2 k.c. – roszczenie negatoryjne), względnie upoważniające do skorzystania z instrumentów przewidzianych w art. 151 albo 231 k.c. Rozdział ten wieńczą rozważania na temat wpływu wygaśnięcia prawa własności wskutek zasiedzenia lub zbycia na możliwość dochodzenia roszczeń uzupełniających.

⁵ III CZP 84/16, OSNC 2017/11, poz. 122.

W rozdziale VIII ulokowano analizę zjawiska zbiegu norm stanowiących podstawę prawną dla roszczeń uzupełniających oraz roszczeń wynikających ze stosunku szczególnego, z tytułu odpowiedzialności odszkodowawczej (*ex delicto* i *ex contractu*) lub bezpodstawnego wzbogacenia. Nie można bowiem tracić z pola widzenia, że roszczenia uzupełniające obejmują swoim zasięgiem rzecz jako taką oraz korzyści, jakie ona może przynieść. Oznacza to, że roszczenia uprawnionego, skierowane na podstawie art. 224 § 2 k.c. lub art. 225 w zw. z art. 224 § 2 k.c., winny być rozpatrywane w izolacji od jego pozostałego majątku. Inaczej będzie w przypadku innych roszczeń typu obligacyjnego, które – zasadniczo – kształtowane są z punktu widzenia majątku wierzyciela jako całości. W rozdziale tym zbadano także relację norm dekodowanych z przepisów art. 224–225 k.c. z art. 18 ust. 1–3 u.o.p.l. Przed sformułowaniem wniosków dotyczących zbiegu norm, instytucja uregulowana w art. 18 ust. 1–3 u.o.p.l. poddana została zwartej charakterystyce. Wydaje się, że omówienie oraz krytyka koncepcji związanych ze zbiegiem norm przyczynią się do próby określenia roli, jaką w polskim systemie prawnym odgrywają roszczenia uzupełniające.

Rozdział IX poświęcono analizie sytuacji współwłaściciela, którego uprawnienia wynikające z ustawowego modelu współposiadania i korzystania z rzeczy wspólnej (art. 206 k.c.) zostały naruszone przez innego współwłaściciela. W zasygnalizowanym przypadku interesy współwłaściciela nie powinny pozostawać bez środków służących ich obronie. Jedną z form ochrony przysługującej współwłaścicielowi stanowi roszczenie o zapłatę wynagrodzenia za bezprawne (nieuprawnione) korzystanie z rzeczy wspólnej przez pozostałych współwłaścicieli. Konstrukcja tego prawnego narzędzia jest przedmiotem dociekań w ramach rozdziału. Tak postawiony problem wymaga kolejno: a) charakterystyki ustawowego modelu współposiadania i korzystania z rzeczy wspólnej; b) przedstawienia środków ochrony współwłaściciela o charakterze windykacyjnym (dopuszczenie do współposiadania; podział rzeczy *quo ad usum*); c) analizy przesłanek roszczenia o zapłatę wynagrodzenia za nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej przez współwłaściciela; d) omówienia relacji między roszczeniem o zapłatę wynagrodzenia za nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej a roszczeniami o charakterze windykacyjnym.

Niniejsza monografia stanowi opracowanie z zakresu dogmatyki prawa cywilnego, co determinowało, że przeważającym przedmiotem badań były: akty normatywne, orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych oraz literatura. Podstawowe narzędzie analityczne⁶, zmierzające do ustalenia prawidłowego znaczenia poszczególnych przepisów (norm prawnych), nie było wszak jedynym. Zastosowano również metodę historycznoprawną, a także odwołano się niekiedy – tam, gdzie było to przydatne – do rozwiązań zawartych w niemieckim kodeksie cywilnym (§ 987–993 BGB) z uwagi na niewątpliwą inspirację polskiego ustawodawcy wskazanymi uregulowaniami. Pełne wykorzystanie metody prawoporównawczej wymagałoby każdorazowego osadzenia problematyki roszczeń uzupełniających w siatce pojęciowej instytucji ogólnych funkcjonujących w danym systemie prawnym. Z tego też względu analiza komparatystyczna, obejmująca kilka obcych porządków prawnych, zasługuje na odrębne opracowanie.

Omawiając problematykę roszczeń uzupełniających, nie można zapominać o ich doniosłości praktycznej – tak widocznej w ostatnich latach. Z tej przyczyny poza analizą dotychczasowego dorobku piśmiennictwa oraz orzecznictwa Sądu Najwyższego, celem odpowiedniego zgłębienia tematu, przeprowadzono kwerendę orzeczeń sądów powszechnych z ostatniej dekady. W wyniku obserwacji wyodrębniono sześć obszarów tematycznych (kwestii), które – jak się wydaje – wywołują najwięcej kontrowersji w orzecznictwie tych sądów lub mają niezwykle doniosłe znaczenie praktyczne. Dotyczą one: a) dopuszczalności wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości w zakresie odpowiadającym treści

⁶ Narzędzie to oparte jest na metodzie językowo-logicznej, polegającej na wyjaśnianiu, interpretowaniu i porządkowaniu przepisów prawnych, co pozostaje wciąż podstawowym zadaniem prawoznawstwa (por. L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2006, s. 17). W literaturze poświęconej teorii prawa mówi się także o czterech, ugruntowanych w historii, metodach prawniczych, takich jak: logika, analiza, argumentacja i hermeneutyka. Jak się wydaje, typologia ta nie wykracza poza ramy metody językowo-logicznej, gdyż wszystkie wymienione cztery narzędzia służą interpretacji tekstu prawnego (por. B. Brożek, J. Stelmach, *Metody prawnicze*, Kraków 2006, s. 35). Z tak pojmowaną metodą językowo-logiczną w oczywisty sposób powiązane jest korzystanie z następujących rodzajów wykładni: językowej, funkcjonalnej (celowościowej) i systemowej (por. W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1979, s. 399; L. Morawski, *Wstęp...*, s. 159).

służebności; b) podstawy ustalenia wysokości wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy; c) wynagrodzenia za nieuprawnione korzystanie między współwłaścicielami; d) relacji między roszczeniem windykacyjnym a roszczeniami uzupełniającymi; e) przedawnienia roszczeń uzupełniających; f) dochodzenia roszczeń uzupełniających w przypadku utraty własności, np. w wyniku zasiedzenia lub zbycia prawa.

Rozdział I

UWAGI WPROWADZAJĄCE

Chcąc dogłębnie zbadać daną instytucję prawną, nie można przejść obok jej genezy. Nie inaczej jest w przypadku tzw. roszczeń uzupełniających¹. Przed omówieniem obecnie obowiązujących regulacji zawartych w Kodeksie cywilnym (art. 224–225 oraz 228–230 k.c.), naprzód trzeba poddać analizie przepisy art. 311–312 pr. rzecz. oraz ich pierwowzory z projektów opracowanych przez Komisję Kodyfikacyjną². W ślad za nakreślonym rysem historycznym, po raz pierwszy w monografii zostaną zaprezentowane wszystkie typy skarg zbiorczo nazywane roszczeniami uzupełniającymi, jak również nastąpi ich ogólna charakterystyka. W głównej mierze rozważania będą koncentrowały się na określeniu funkcji roszczeń uzupełniających oraz ich obligacyjnym charakterze.

¹ Por. T. Dybowski, *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym (rei vindicatio – actio negatoria)*, Warszawa 1969, s. 176; Z.K. Nowakowski, *Prawo rzeczowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1969, s. 130–131; S. Wójcik [w:] *System prawa cywilnego*, t. II, *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, red. J. Ignatowicz, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 509; J. Ignatowicz, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1979, s. 161; A. Cisek [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 376; H. Witczak, A. Kawalko, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012, s. 78; E. Gniewek [w:] *System prawa prywatnego*, t. 3..., red. E. Gniewek, s. 901. W powołanych powyżej wypowiedziach przedstawicieli piśmiennictwa można także spotkać pojęcie roszczeń dodatkowych lub rozliczeniowych. Warto podkreślić, że termin „roszczenia uzupełniające” stanowi nazwę doktrynalną określonej grupy roszczeń. Nie jest to pojęcie języka prawnego, gdyż ustawodawca takowego nie używa – zob. K. Mularski, *Istnienie i zakres tzw. roszczeń uzupełniających w przypadku utraty własności w drodze zasiedzenia*, SPP 2017/1, s. 35–36.

² Projekt prawa rzeczowego uchwalony w pierwszym czytaniu przez podkomisję prawa rzeczowego Komisji Kodyfikacyjnej, Warszawa 1937, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/plain-content?id=40603> (dostęp: 1.09.2019 r.).

Zasygnalizowana zostanie także kwestia „samodzielności” tych roszczeń, tj. ich relacji z roszczeniem windykacyjnym. Zagadnienie to będzie przedmiotem szczegółowych dociekań na dalszym etapie opracowania. Celem zachowania czytelności wywodu przed wstępną charakterystyką roszczeń uzupełniających zostaną zwięźle omówione cechy konstrukcyjne instytucji z art. 222 § 1 k.c.

1. Geneza regulacji roszczeń uzupełniających

Obecne unormowania dotyczące roszczeń uzupełniających *rei vindictio* ulokowane są w przepisach art. 224–225 oraz 228–230 k.c. Przed wejściem w życie Kodeksu cywilnego uzupełniająca ochrona własności została przewidziana w art. 312 pr. rzecz. Wcześniej, po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., na terytorium Polski w zakresie prawa rzeczowego funkcjonowały cztery porządki prawne obejmujące obszary dawnego: Królestwa Kongresowego (Kodeks Napoleona oraz polskie prawo hipoteczne z 1818 i 1825 r.), zaboru pruskiego (niemiecki kodeks cywilny – BGB), zaboru austriackiego (austriacki kodeks cywilny – ABGB) oraz zaboru rosyjskiego (X tom Zводу Praw)³. W ramach niniejszego opracowania uwagi prawno-historyczne będą ograniczać się jedynie do stanu prawnego bezpośrednio poprzedzającego uchwalenie Kodeksu cywilnego.

1.1. Roszczenia uzupełniające w projekcie prawa rzeczowego z 1937 r.

Prace Komisji Kodyfikacyjnej, sięgające jeszcze końca lat 20. XX w., doprowadziły do powstania kompleksowego projektu prawa rzeczowego

³ Zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 42–45; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 20–22; A. Stelmachowski, K. Zaradkiewicz [w:] *System prawa prywatnego*, t. 3..., red. E. Gniewek, s. 238.

wego⁴, którego pierwsze czytanie ukończono 5.06.1937 r.⁵ Projekt po modyfikacjach został przyjęty w drugim czytaniu 7.07.1939 r., przy czym jeszcze do sierpnia 1941 r. – w warunkach konspiracyjnych – trwały prace nad jego ostateczną redakcją słowną⁶. Finalny tekst został jednak opublikowany dopiero w 1993 r. przez S. Grzybowskiego⁷.

W projekcie prawa rzeczowego z 1937 r. przepisy o roszczeniach uzupełniających znalazły się, inaczej niż w przypadku Kodeksu cywilnego, w ostatnim tytule, który został poświęcony posiadaniu. Stosownie do treści art. 441 projektu: „Posiadacz w dobrej wierze nie odpowiada ani za zużycie rzeczy, ani za jej uszkodzenie lub utratę. Nabywa własność pożytków naturalnych, które odłączył od rzeczy w czasie posiadania w dobrej wierze, oraz ma prawo do innych pożytków, jeżeli stały się w tym czasie wymagalnymi”. Dalej projekt w art. 442 przewidywał, że: „Posiadacz w złej wierze odpowiada za uszkodzenie lub utratę rzeczy, chybaby udowodnił, że rzecz uległaby uszkodzeniu lub utracie także wtedy, gdyby znajdowała się w posiadaniu osoby uprawnionej. Obowiązany jest zwrócić pożytki, których nie zużył, jak również uiszczyć wartość tych, które zużył, oraz tych, których wbrew zasadom prawidłowej gospodarki nie uzyskał”. Zgodnie z art. 445 projektu: „Od chwili doręczenia pozwu o zwrot rzeczy, posiadacz w dobrej wierze uważany jest, co do pożytków i nakładów, na równi z posiadaczem w złej wierze. Odpowiada za uszkodzenie lub utratę rzeczy, chyba że nie mógł im zapobiec mimo dołożenia należytej staranności”⁸.

Nie ulega wątpliwości, że na kształt propozycji uregulowania dotyczącego roszczeń uzupełniających roszczenie windykacyjne największy wpływ

⁴ Na temat projektów prawa rzeczowego zob. S. Grzybowski, *Własność w projekcie prawa rzeczowego*, PiP 1946/4, s. 19, oraz S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947)*, KPP 1992/1–4, s. 18.

⁵ Zob. S. Grzybowski, *Projekt prawa rzeczowego przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną w 1939 r.*, KPP 1993/4, s. 515. Największy wpływ na treść projektu mieli referenci – prof. Fryderyk Zoll oraz prof. Jan Wasilkowski.

⁶ Zob. S. Grzybowski, *Projekt...*, s. 516.

⁷ Zob. S. Grzybowski, *Projekt...*, s. 520–567.

⁸ W Kodeksie cywilnym zdecydowano się na formułę: „chyba że pogorszenie lub utrata nastąpiła bez jego winy” (art. 224 § 2 k.c.).

wywarło prawo niemieckie (§ 987–993 BGB)⁹. Szczególnie znamienne jest w tej kwestii zmodyfikowanie zasad odpowiedzialności wynikających z prawa zobowiązań przez uprzywilejowanie pozycji posiadacza w dobrej wierze¹⁰ oraz zaostrenie odpowiedzialności posiadacza w złej wierze. Ten ostatni w przypadku uszkodzenia lub utraty rzeczy może się uwolnić od odpowiedzialności dopiero w razie wykazania, że uszkodzenie lub utrata rzeczy także by nastąpiła, gdyby ta znajdowała się w posiadaniu uprawnionego¹¹. W stosunku do posiadacza w dobrej wierze, któremu doręczono pozew o zwrot rzeczy, zdecydowano się ukształtować odpowiedzialność za uszkodzenie lub utratę rzeczy na zasadzie winy¹². Z kolei w kontekście pożytków jego odpowiedzialność miała kształtować się identycznie jak w przypadku posiadacza w złej wierze¹³. Wśród podobieństw do prawa niemieckiego¹⁴ należy także

⁹ Sformułowaniem na wyrost byłoby twierdzenie, że w polskim projekcie prawa rzeczowego doszło do odwzorowania, czy też – posługując się kolokwializmem – „przepisania” niemieckich uregulowań. Unormowania zawarte w niemieckim kodeksie cywilnym (§ 987–993 BGB) znacznie bardziej kompleksowo opisują mechanizm uzupełnienia roszczenia windykacyjnego, uwzględniając m.in. przypadki, kiedy zastosowanie znajduje reżim odpowiedzialności odszkodowawczej lub z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (zob. np. orzeczenie SN z 26.10.1934 r., III C 369/33, OSNC 1935/3, poz. 129). Można domniemywać, że założeniem twórców polskiego projektu było stworzenie regulacji bardziej syntetycznej, prostszej w zastosowaniu, jednocześnie pozostawiając część kwestii do rozstrzygnięcia doktrynie i orzecznictwu.

¹⁰ Posiadacz w dobrej wierze zasadniczo nie ponosi odpowiedzialności za zużycie, uszkodzenie lub utratę rzeczy oraz nabywa własność pożytków. Takie samo założenie legło u podstaw aktualnie obowiązującej regulacji art. 224 § 1 k.c.

¹¹ Taka konstrukcja przetrwała do dnia dzisiejszego. Obecnie znajduje swój wyraz w art. 225 *in fine* k.c.

¹² Podobnie w § 989 BGB.

¹³ Inaczej przyjęto w Kodeksie cywilnym. Zgodnie z art. 224 § 2 k.c. samoistny posiadacz w dobrej wierze, który dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy, nie jest zobowiązany do zwrotu wartości pożytków, których nie uzyskał z powodu złej gospodarki.

¹⁴ Roszczenia uzupełniające w prawie niemieckim przedawniają się na zasadach ogólnych zgodnie z § 195 BGB. Przed nowelizacją z 2001 r. termin przedawnienia wynosił 30 lat, natomiast obecnie wynosi 3 lata – zob. J. Lehmann, *Przedawnienie roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy w prawie polskim*, „Rejent” 2014/1, s. 14–16 i tam powołane poglądy orzecznictwa i doktryny niemieckiej w przyp. 25–27. Por. także wyrok Najwyższego Sądu Federalnego (BGH) z 18.07.2003 r., V ZR 275/02, beck-online, NZM 2003, 912.

Bartosz Stelmach [0000-0001-9431-4067] – doktor nauk prawnych; asystent w Katedrze Prawa Prywatnego Międzynarodowego Uniwersytetu Jagiellońskiego; adwokat, mediator, arbiter, specjalizuje się w rozstrzyganiu sporów w obszarze prawa prywatnego, doświadczony doradca z zakresu prawa nieruchomości oraz prawa spółek; autor publikacji z tematyki prawa cywilnego i handlowego.

Autor szczegółowo omówił istotne zagadnienia związane z problematyką tzw. roszczeń uzupełniających roszczenie windykacyjne (art. 224 i 225 oraz 228–230 k.c.). W książce zaprezentowane zostały następujące zagadnienia:

- instytucja roszczeń uzupełniających – istota, funkcja oraz ich obligacyjny i samodzielny (względem roszczenia windykacyjnego) charakter;
- przymusowe (sądowe) dochodzenie tytułowych roszczeń – przesłanki roszczeń uzupełniających, treść tych roszczeń, ich wymagalność oraz przedawnienie;
- zakres zastosowania przepisów o roszczeniach uzupełniających;
- problematyka roszczeń o wynagrodzenie za nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej między współwłaścicielami;
- ocena roszczeń jako instrumentu prawnego służącego sprawnemu przywróceniu stanu majątkowego właściciela do poziomu, który byłby możliwy do osiągnięcia, gdyby jego własność nie została naruszona.

Publikacja jest przeznaczona przede wszystkim dla sędziów, adwokatów i radców prawnych. Zainteresuje także pracowników administracji rządowej i samorządowej, zarządców nieruchomości oraz przedsiębiorców z branż dostarczających media do nieruchomości.

9788381870245 W01P01

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8187-024-5

9 788381 870245

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL